

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԵՍԱՏԻՏԱԿԱՆ

Կը հրատարակուի ամեն ամսոյ սկիզբը:
 Բաժանորդագրին է կամիտի վճարելիք ճարելիս 8 ֆր.
 — 4 դր.: — Վեցամսեայ՝ 5 ֆր. — 2 դր. 50 կոպ.:
 Մեկ թիւ առանձին կը վաճառուի 1 ֆր. — 50 կոպ.:

Խոխագրութեան կնիքդրամայայրն է Վիննա, Մոխ-
 թայեան Միաբանութեան Մայր վանքը:
 Ճամբու ծախքն խոխագրութեան վրայ է:
 Ժամանցմունքն առանձին ակալարկութեամբ:

ԲԱՎԱՆԿԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՈՒՍՄՆԱԿԱՆ
 ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ — Հետազոտութիւնը նախնեաց
 ռասիզներն վրայ:
 ՊԱՏՄԱՐԱՆԱԿԱՆ — Լէոնարտոյ տա Վինչի ի հայ-
 աստան:
 ՄԱՏՆԱՄՕՍԱԿԱՆ — Մ. Նուպարեանի Բառարան
 Փրանսերէնէ հայ - աշխարհիկ: — Բառարան
 Անգլ. - հայ. - Տառմընէ:
 ԹՂՍԱՆՈՒԹԻՒՆ — Կերպար ազգային յիշատակա-
 րանները:
 ԲԱՆԱՏՆԱԳՎԱԿԱՆ — (Նաղսնից): — Վիշտ:
ԱՐՈՒՍՏԵՍԳԻՏԱԿԱՆ
 ԲԱՐՈՂԻ ՀԱՄԱՇԵՐՈՒՄԻՆ ԱՐՈՒԵՍԱՏԱՆԴԻՍԿԱՆ
ԵՐՐՐՐՐՐԱԿԱՆ
 ԽԱՉ ՈՒ ԺԵԺԺԻՉ — Վերջին ժամանակներէ վէպ մը:
ԱՅԼԵՆԱԿԱՆ
 ՆՈՐԱՊՈՒՐ — ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ — ՄԱՆՐԱՊՈՒՐ
ՔԱՂՈՔԱԿԱՆ ՏԵՍԱԹԻՒՆ

ՈՐՈՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀՅԵՆՕՏՈՒԹԻՒՆԵՐ ՆԱԽԵՆԱՑ ԲՈՎԱՐԵՆԻ ՎՐԱՅ

ՈՒՍՎՈՐԸ ՄԱՏՆԱՄՈՒԹԻՒՆ

15.

Ի. ՀՆԱԴՈՐՈՅ ԲԺՈՎԱՐԱՆԻ

(Եւրոպական)

Ի՞նչկարանացոյ յեղունի եւ երկու ձեռագրաց
 իրարմէ տարբերութեան վրայ որչազ գաղափար տա-
 լու եւ ստոնց նկատմամբ նախորթաց թուոյն մէջ
 գրուած տեղեկութիւններն լիով իմացընելու հա-
 մար՝ յառաջ կը բերենք քանի մը օրինակ այն Հա-
 տաններն՝ որ երկուքն մէջ ալ հաւաստարարեալ կը
 գտնուին:

21-—44 1394Թ.

21-—44 1438Թ.

Պարտ եւ արժան է զե-
 րան ճանաչել զհեռագրին
 այսպիսի նշաններ: Եւ ի
 զմարդին երան բռնեա
 մասնեղծք ի վերայ, եւ ա-
 ղէկ ի լոյս խաղալ ու զեղ
 ի վեր է բազուկն երեւնայ,
 այսոր անուն յերկաշն ասեմ,
 Ապա թէ յերեւնայ շատ զեղ
 ի վեր եւ ի բազկին մէջն ե-
 րեւնայ, այսոր անուն լայն
 ասեմ: Ապա թէ մասինդ
 ներքեւ իրիտ զարկէ ու
 թ վեւնայ թէ զմասնդ ի զատ
 կու հանէ, այսոր անուն
 ասեմ: Ապա թէ մեղմ լի-
 նի եւ շատ խաղալ մասինս
 ներքեւ, այսոր անուն ասեմ:
 Ապա թէ երանի մասինդ
 ներքեւ պահ մի յերկայնայ
 ու պահ մի կարմնայ, այսոր
 յերկայն ասեմ: ապա թէ
 երբ զմասնեղծ ի վերայ
 դնես ու հայնց թ վեւնայ թէ
 ի վեւ հաստ, այսոր թ լոյ
 ասեմ: Ապա թէ երկու ձե-
 աւաց երանի հաւասար լինին,
 այսոր դրոք ասեմ: ապա թէ
 մին քան զմին աւելի լինի
 կամ պակաս, այսոր փոխ
 ծոյ ասեմ:

Ա.

Պարտ եւ արժան է զհե-
 վերդին երան ճանաչել
 այսպիսի նշաններ, որ եւ
 զհեղեղին երան բռնեա
 մասնեղծք, ու երանի աղէկ
 խաղալ եւ զեղ ի վեր է
 բազուկն, այսոր անուն յեր-
 կայն ասեմ: Ապա թէ լոյ
 է բազկին մէջն երեւնայ, այ-
 սոր անուն լայն ասեմ: Ապա
 թէ զերանի բռնեա՝ նա իրիտ
 զարկէ, որ թ վեւնայ թէ
 զմասնդ ի յատ կու հո-
 ւար, այսոր անուն անհաւսար
 ասեմ: Ապա թէ ուր եւ
 շատ խաղալ մասինդ ներքեւ
 երանի, այսոր անուն ասե-
 ր ասեմ: Ապա թէ երանի մա-
 սինդ ներքեւ պահ մի կարմ-
 քն ու պահ մի յերկայն,
 այսոր անուն փոփոխական
 ասեմ: Ապա թէ եւ զմասնդ
 ի վերայ երկին դնես՝ նա
 թ վեւնայ թէ մասնդ ի քար
 հաստ կամ ի յանշարժ
 իր, այսոր անուն թ լոյ ա-
 սեմ: Դոյնպէս եւ յորժամ
 երկու ձեռագրն երանի հաւ-
 սար քշուին, նա այնոր ա-
 նուն հաւասար ասեմ: Եւ
 յորժամ մէկ ձեռագրն երանի
 քան զմեկայնն ուժով լի-
 նի, այնոր անուն անհաւ-
 սար ասեմ:

Պարտ եւ զայս իմանայ
 որ առայլին երանի ճշնային
 լինի եւ վատուած, եւ մա-
 կանի կարի ուր լինի, եւ
 չոր: Եւ այնեղին գարձալ
 վատուած երեւնայ զէս որո-
 լի, նոյնպէս եւ գեր մար-
 դոյն երանի այլ վատուած
 լինի քան զուղին: Եւ գա-
 րուն ամենայն մարդոյ ե-
 րանի, եւ յի՞նչ կնիւնն եւ
 րանի այլ ուժով լին քան
 զայն որ չլինի յի՞նչ եւն
 այլ բազում պատմաւք որ
 փոփոխեն զերանի, զէս տաք

կէս, չոր վարդ երկու դրամ, մնացաւ եւ անկու չորս չորս ցանկ, չորս մէկ ցանկ, զամէր ապա եւ մայր եւ յիսոր խառնէ, եւ հիւնիկ ջուղ չալդէ, եւ սխառն չաք հալոր ապա, եւ ի շէր չարգու, իւ երբ պիտեանայ առեւ ժման, թէ մեծ մարդ լինի՝ երկու դրամ, եւ թէ փոքր մարդ լինի՝ մէկ դրամ, ի քուն լինելոյ ժամն, ի հետ ապա չորս որ զգէրք ի վարդ տանի, ի յամեն շաւաթ հալդ մի տուր զայդ յեղոյ:

ԶԽՈՒՒՅԻՐ 1438Ի:

Դ.

ԶԽՈՒՒՅԻՐ 1294Ի:

Սկսելիք ձէլին օգոստոսի եւ ստամբըրդի, եւ լերի ցաւս, յորժամ ի հովուս, թէնէ վառուծի, եւ կոնիքի եւ փորցիկ, եւ թէ խմելոյ տաս, եւ թէ ընդ գրացէ օծնու, նոյնպէս օծել: Ի հօտամ՝ զիւր լուսու՝ թէն: Եւ որոյ անանի ցաւի եւ կամ զգնուի կէսն եւ պարզու թէնէ: Եւ օծնել կամ յաւանի կամ թէնին՝ յորժ օգոստէ: Աւ իւտաւու դաւելու, անի, որ եւ կիւնիւնի, եւ զամեն ապա խոյրդ եւ ի նոր պարզիկ լցի, եւ ի վերայ լցի սպիտակ գինի հաւաք, որ ծանկէ զգեղերս, եւ ապա յամենի վերայ երկու լիտր պարտասար շերիկ ձէլ լցի, որ է պայտասի լիտր հաւերի քսան դրամ, եւ զիւր պարտասար ի վերայ խառնել կրակի, եւ խառնէ շերիկուն, եւ եփէ հաւաք, որ ամեն զիննի հատնի, եւ ապա ի վերայ առ ի զգեղերս եւ ձեռքադ, անի զգեղերն, եւ պարզու տող ջամի եւ յամեն լցի, իւ ապա առ չոր կարմիր վարդ եւ զմուռ, եւ զպարտասար միտուն տերեւի ջուր, եւ ապա խառնել զկարմիր վարդն եւ զմուռն, եւ խառնել ի միտուն ջուրն, եւ լցի ի վերայ գինի քանի ծանկէ զգեղերն, եւ ապա լցի ի վերայ զպն եփած ձէլին, եւ այլ զպն ի վերայ կրակի գինի եւ եփէ յեղմէ ընկիւ խառնէ, ու այլ հատնի եւ միտուն ջուր: Ապա առ ի վարդ եւ կրակի եւ անքաւ ձեռքադ, եւ ջամի, որպէս զամաւինն, եւ յամեն լցի, իւ առ անիւն, փուլ եւ խառնուի, . . . առ շախարհ ի ի պարտասար լցի, եւ ի վերայ խառնել ջուր, որ ծանկէ զգեղերն, եւ յեղմէ կրակով եղցի, եւ զայն եփած ձէլին ի ներս լցի, եւ պայտասի ձէլ . . . ի հետ խառնէ, եւ եփէ խառնելոյ ի վերայ հաւերի կրակի որ ջուր հատնի, եւ առ ի կրակի եւ վարդ, անի եւ ջամի որպէս զամաւինն, եւ լցի յամեն լցի պահէ: Եւ այս պիտանի եւ օխտանել եւ քան զամեն ձէլ եւ զորաւր:

ԶԽՈՒՒՅԻՐ ԱՅԻՐԱՎԱՆԻ:

Ձէլիք նարդի, որ է անիւնի ձէլին, որ օգուտ ստաւ. մարցարնի եւ լերացարնի, (եւ) երբ ի հովու թէնէ լինի, եւ կոնիքի եւ փորցարնի, եւ թէ խմելոյ տաս եւ թէ ընդ գրաց օծանու, եւ թէ հովու գինու, եւ կնոյ որ որովայն ցաւի՝ օգուտ, որ ընդ գին, եւ յամենի պարտասար եւ ի յայ յամենի ցաւի արհանու, եւ զիւրացարն եւ լուսուի՝ որ կէս զիւրի ցաւի, երբ ի հովու թէնէ լինի:

Նայ ցան՝ օգուտ երբ ի թէլին արհանու: Եւ ձիւիք զուգեղոյն նշանել սպայէս եւ լու իւտաւու դաւելու եւ օգոստէ որ է կիւնիւնի . . . Զամեն ապա ձար եւ ի նոր պարտասար արի եւ գինի ան ի վերայ, այնպէս որ զինն ծանկէ, եւ մեղմ կրակով եփէ եւ ձիւն խառնէ, ընկիւ լայն՝ որ գինի հատնի եւ ձէլին մնայ, իւ ապա ի վարդ առ ի կրակի եւ ձեռքադ անքաւ պինդ, եւ ապա պարզու տող ջամի եւ յամեն արի: Եւ ապա առ չոր կարմիր վարդ եւ զմուռ, եւ զպարտասար տերեւի ջուր, յամեն մէկէ երեսուն դրամ, եւ ապա զպարտասար ձար եւ ի պարտասար արի, եւ գինի այնպէս (եւ) վերայ որ զգեղերն ծանկէ, եւ զայն եփած ձէլին սպայաւոր ի վերայ արի, մեղմ կրակով եփէ, ջարդիկ լայն որ եւ այդ գինի հատնի եւ ձէլին մնայ մնայ, եւ սպայաւոր անիւն ձեռքադ, եւ ջամի, եւ յամեն արի զէլին, իւ ապա առ անիւն, եւ զպարտասար . . . զայս զգեղերս ապա ձար եւ ի պարտասար արի, եւ ի վերայ խառնել ջուր, այնպէս որ զգեղերն ծանկէ, եւ եղմ կրակով եփէ, իւ ապա առ պարտասար ձէլին . . . եւ զայլ ձիւնիւն եւ զամաւինն ձէլին որ եփեցիք ի մէկ տեղ խառնէ, եւ ի յայն ամանն արի՝ որ զգեղերն կու եփին, եւ այնպիսի եփէ՝ որ (ը) ջուրն հատնի եւ ձիւնիւն մնայ մնայ, եւ ձիւնն խառնէ: Եւ ապա ի կրակի եւ վարդ առ, եւ թոյզ որ Տոնայ, ջամի եւ յամեն արի եւ պահէ, իւ այս եւ նարդի ձէլին, որ օգոստաւոր է այդ ցաւերոյ:

ՅԱՅԻՐԻՉ չորս Հատածք յատուկ են 1438Ին ձեռագրին, եւ 1294Ին ձեռագրին մէջ չկան:

Եւ իւ յառաջ գրենք զխառնելի թէնին, զի ամենայն լուսուիւն իւր թէն, եւ պարտասար այն եւ: Աւ շաքար դրամ հաւերի, միտուն զպարտասար, եւ շաղիք զինք երեք հաւուս կնիք սպիտակ ջուղ, եւ լցի ի վերայ պաղ ջուր դրամ երկու հաւերի, ու խառնէ որ պարտասար, ու զիւր ի վերայ կրակի՝ որ եփի յեղմէ, ու եփ սփռուս յետայլ նա դուս առ զպարտասար պաղ ջուր, որ ի շաղիք կամ ջուր յայն տեղեւորտն որ կու եղայ, ինչուս տեղեւորտն որ ամեն զպն ժողիք ի մէկ տեղ խառնէ, Զայն ժամն ջամի՝ որ ենէ զպն, եւ զխառնելու այլ զիւր ի վերայ կրակի, ու եփէ յեղմէ, որ թմանալայ հայնք՝ որ եփ ի դաւաք առնուս, ու վայնէն նա զէս զերանի ինչուս, որ լիւնու կամ կտի ի նուս, բուլ թէնին, Բայց յորժամ կարիք լինի շաքարն, դուս ի ջամելոյն ժամն առ հաւուս, զիւր ի այլ սպիտակուց եւ լցի յամեն, ու հաւաք մի ջուր ի վերայ, ու հար զինք ինչուս փորցիւ, ու եփ ծակ շերիկուն հանեւ զպն զպն ձիւն նա դուս ի յայտ սպիտակուցն այլ լայն ի յետն ձիւն, որ ժողիք զպն . . . Եւ քանի շատ սարգաւ ձիւն զխառնելի թիւք փորցիւ ի ներս նա այլ սպիտակ այն զխառնելու: Եւ որ կամենայ սպիտակ հաւուս թէնին, որպէս ի թոշկարանն եւ յերան նա առնու (եւ) աղէկ լայն զարգիւր դրամ ջառառուս ու հինգ, ու ի վարդաք հաւուս ընու, եւ ի յայն ձիւնն որ ի կնիք ի մոտ զայ նա քնիք մի այլ եփէ ի վերայ վարդերն, որ զիւր կատարելոյ թմանել թիւքն առնու:

Չ. Նշանք բաւասար լիւնիւն, որ թարցմանի առաքելոյն, եւ օգուտ կուրիք, եւ թմանել եւ ջամանակ զողիք, յորժամ ձէս հաւուս ի վերայ զինն, եւ ստամբիք որ թէլին լցի ի վերայ փակցինն նա տանի քաւսն ու ուս վարցիլ դասու, միւր, եւ օխտաւոր եւ յամեն ապա կայսեւ, եւ ի բաւասար, եւ ի ջանիլունտ տեղ, նոյնպէս եւ թէ զիւրացարնին հանգիստի, որ ի քուրքն զինն նա տանի քաւսն, եւ սպին ուր կենայ նա ամբ, քնէ յորժամ ի վերայ զինն: Զքանիք եւ, Աւ. եւ ձիւն ձիւնի մէկ, բէժ կրէկ ձիւնի մէկ, յառաջ թուրք լիւն զէս . . . մոմ թուրք մէկ . . . լայն ի մեծն կէս թուրք սպիտի զմեծն, քաւսար նուկի կէս: Եւ զպարտասար ի սպիտակ պարտասար պարտասար, եւ ի ինքեղոյն որ լին մեծեղոյ զուս ի ներս լցի:

ու գտնեն, ու գիր ի կրակն որ հայել: Եփ հայի՝
զու առ յերև ու կարծեցն ի ջուրն: Թէ զգոյն
փոխէ, զու զտառն բնէ կրկնն ի ներս լից, ու առ
մազապաքէ դրամ հնից: Հայ խաւեն լուսնէ դրամ
եփեն, լից ի ներս ու խաւեն: Իր միամորթի ընդ
զեղերն, եւ երբ զգոյն ստիպակ փոխէ զու եփէ
այլ: Ինչիկ թնթնշոյթի, եւ առ ի յետ ի կրակն:
ու գիր ի ներս բորբն դրամ հնից, ու սերս
խաւեն, եւ ապա քաւն զինք շող շող ի պազ
բար, քաւաժազ պարծով, ու պիշի ոյէ զպո-
լաճն, որ ուսն ու սարկին ի վայր ստեղծ, ու
խիտերայն ապա ու աղջկունք խնն ի պարտեմ
մնայ: Եփ պաղի գեղէ է ջուրն ու պիշի, զու
ծնէ զափա կապայի ձիթով, ու առ զգեղէ յափա
ու աւանէ՝ որ միամորթի, ու կապարն արա ու
պաշէ:

Է. Կորճամ Մայառա Անահիթին, որ է զորաւոր
եւ զկապար ամենայն խոյ(ե) եւ զարկուց, որ ի
զրուին լինի, եւ քաշէ զաղուն ի խորաւ տեղայն:
Գա... Ա. Գրգրն դրան եւ զպարտեմ որ քաւառաւ,
ու սպիտակ մոմ միամար, յաւնն մէկէ մանն մէկ-
գիր ի վերայ հասնող կրակի, որ հային ու միաւ-
րին ընդ վերս: Ապա վերս ի կրակն, ու լից եւ
ընդ եւ ի կարծիք կոխու կաթնէ, եւ թէ աղջկունք
կաթն լինի՝ այլ աղէ է, եւ թող ի կաթն՝ որ
պաղի: Ապա զայն զգեղն ի քաթնն ու գիր ի
վերայ կրակին՝ որ հայն տարազ փայլայ: Եւ ապա
լից զինք ի սպիտակ բալի քաջայն ու թող որ
պաղի, ու ապա առ ի յափառ մէկ, ու բու-
թաւնք արորէ զգեղն երկու պաշ, ու յաման գիր
ու պաշէ, եւ քաթն հանայտ այս զգեղ՝ նա այլ
զորաւոր գործ այնն: Եւ այս խոյնի զեղեղելոյն
նշանն այն է, որ առաւուս կտաւ կտոր մի խոցին
չքօք ու շինեա ի յինք նախի շատ, որ արա զոր
քաշէ խոյնի նա ընդ այն ծախան ի դուրս ելեն,
ու մեկն գրգրն ի վերայ այն ծախան ըլծե-
թին խոտն ասոր ու գիր ի վերայ խոցին: Եւ թէ
խոցն յերկայն լինի, զու երկու կտոր արա
զիւտան, ու գրգրն ի վերայ մեկն խոտն ասոր,
ու գիր զմէկ կտաւն հետ խոցին ընդունց յեր-
կայն, ու զմէկայ կտորն հետ մէկայ գեղն,
հայնք ի մաս յիւրայ՝ որ թփկնայ թէ ի կից գան:

Ը. Ղաւն լուսինն բոժնութեան եւ վանջ ցաւ-
ուս որ Իսրայէլ ասեմ, որ կենայ ու երեսն ոյի ու
լիքն քաղիլ: — Առաւուս զլուսինն, ծեծեն ու
հանեն ի վերայ կտաւն ու բաղրին զլիքնն ու
զմէկն՝ նա օտաւ: — Եթէ այլ ցաւն լինի՝ որ
լաւ մնայ ձեռն կամ ոտնն ու կամ զօղվածքն,
զու այսպէս արա՝ որ վերայ ենք գրել: — Եւ թէ
փորն ցաւի, զու առ զխոտիս տերեւն ու զնշին,
ու հան զլուսն ու տոր որ չալ փայլ ի խմ: . . .

Եւ շատ ենք զնշինքն ջուրն կտորի տակ, նա
արմաքէ է օխուլ: — Եւ այլ տեսար այլովս կնիկ
մի՝ որ ձեռն խոց եր քաւառվէլ տարի, եւ նիխել
մի՝ հայնք որ Դաւանիկ կտոր կաթ(ե)ին: Նա
զայս խոտիս ջուրն ու պիտանք գիրն միայնք յիւրայ
խաւանցին եւ հնից, որ խոյնը տակն հետ երայ
նա ողջապա ձեռն: Եւ կայ աղք մի քար որ եփ
կու Ժափեն՝ նա ձայն կու տայ զետ խարխուկ,
ու այս քարս ի յաջք մի կնիկ ընդդ կու զովի,
նա առաւուս յայն քարն, ու կախեն յայն մար-
դոյն շնին՝ որ ձեռն ու կամ այլ տեղ խոց լինի,
ու ձեռն ի կնիկն որ աւառ: Նա ողջանայ: — Եւ
թէ ձեռն ցոտեղի լինի ու կամ կկէլ եւ ընդ-
գունեն ընդդ կու թարեի, նա առ ամբարս ու
զոլմտ տերեւն ու գիրն ու ծեծէ ու խաւեն յի-
ւաք ու սպեղանի օտաւ: ու ի վերայ գիր, եւ հետ
վաղիկ ձիթով օտաւ:

Եւ թէ ք զայն ցաւն ունայն, որ թփկնայ
թէ միամորթ կենայ ու քաշի ներքեւ մարթոյն,
ու կամ կոծորն ունայն մարդ, նա ի վերադրեալ
լեւս ով խմ ու ի փայտոնն խարէ զնշինն,
քաթն ով ունայն նա ողջանայ: . . . Եւ թէ մար-
դոյն լինողն ու կամ խաւանցին կենայ ու աւալի,

ու կամ թէ զաւաղի լինի ի միջն ու կենայ ու
աւալի՝ նա զու առ ի խոտիս լիքն դրամ երեւ-
աւն ու հանայք մի աւան ու հանայք մի Խա-
ւանիկ, եւ միտն տակ դրամ ունի, ապա ու
միաւորն ընդ երար ու գիր ի վայր, ու թող որ
չորնայ, ու այլովք փոխէ ու այլովք ծառայէ: . . .
Եւ տեսաք մարդ որ լիւսն ու լիւսն ամենն
արեւնով արա: Եւ աղապարն ամենն ի վայր կու
զայր, նա եւս այս խոտիս ջուրն ու մարդկունք յիւրայ
խաւանցին ու ալի՝ որ ի քրտնն եւս, ու սպեղ-
նիք այնի ու ընդ քաթն գիր ի վերայ նա ողջա-
պա այն որ զետ միւտաւ եր: . . .
Եւ թէ խոց օւննայ ի վիշի եւ կամ աւելի
փա, . . . Թէ նիւտն միա կենայ կամ զաւաղի,
զու առ զխոտն որ աւան ի քրտնն ու լիւսն
տակեն միայն, ու ընդ երար ծեծէ ու սպեղնիք
արա, ու ի վերայ գիր նա օտաւ: . . .

Հետեւեալ երեք Հատարներն եւս 1438ին
ձեռագրեն են. բայց չենք գիտեր որ կը գտնուին
հետագային մէջ եթէ ոչ:

Թ. Երազաք լուսինն (աւալտայն) որ զիւրոյն
կեն ցաւի, իր նշանն է այսպէս որ թէ ի տաքէ
լինի ցաւն, նա պիտի կարծէ մէկ երեսն այն գեղն
ուր ցաւն է, եւ յորժամ պաղ երբ հասնի ի յայն
գիրն նա իր գիր թփկնայ: Յատմումն: Երազաք
երակ առ եւ արեւն քաւ ու փայլ, կերպարն օսակ
տուր արցան ու շինած լինի քաղիլով ու զմիւրով:
Եւ Կապարն այլ ձգէ ի ներս, եւ շարքով: Եւ
հատարայն ի վաղգին ձեկնն եւ ի վաղգիւր որ առ
կաւ Կապար լինի խաւանն ի ներս, եւ երեք որ
այսպէս զեղեղեն պաշէ: . . . Բայց թէ ի պաղէ
լինի այս ցաւն նա յերեւն կարծիւս լինան իւրայն,
ու որ շարքով լինան երեսուն ի մարմնի, եւ յոր-
ժամ պաղ երբ հասնի յերեսն ու կամ հողմն
գիրն՝ նա զժամ թփկնայ իր: Եւ զայն ցաւն
աւելի պարս ի պարսպառ պաշէ, ի յամեն թփկն
եւ ի ճով կերպով, եւ ի կնիկն իւրայ, եւ
ապա պիտի զայն զգաւ: Առ Կապար Կապարն
քաւն ու մարդն: . . . Եւ մաւառն եւ օշինք ար-
ցան ու մարդն, յաւնն մէկէ դրամ երեք, զա-
ման յիւրայ խաւեն, եւ Կապարն լուսն շարքէ, եւ
ի պղզիկ լուսն հողի արա եւ լուսն յարցուն: Եւ
ի նոյն Ժամն տուր ի յայն հողի արա լուսն դրամ
երեք, եւ ի վերայ շող ջուր խոցն, եւ ի քաւն
լինի լինի՝ որ քարն գործ գնէ զեղն: Եւ ի վաղ-
գինն այլովք տուր շող ջուր որ խմ եւ կենայ
ինչիկ ծաւթն, եւ ապա այլովք խոց զաւաք ջուրն,
եւ թող կենայ կաթն լիւսն իւրայն: Եւ ապա
կերպարն տուր Կապարն ջուր, եւ ի վերայ կիտիս
փ, գիրն խոցն: Եւ շինէ ծախիլք նոյն ցաւառ: Առ
օշինքն ու լից ի վերայ շատ ջուր, եւ եփէ
որ լիքն կեն մնայ, եւ այնով ծախ զգաւ: Եւ
յոր գիրն զիւրոյն ցաւն կենայ ընդ այն զԺամովն
ի վայր նի ձեկ կաթեղն:

Ժ. Երազաք ամենիւրով ձեռն: Եւ որ ի տաքէ լի-
նի, եւ իր նշանն է, եւ երեսն կարծէ եւ երակն
արաւան: Յատմումն է: Ի Եթեմն երակ առ եւ
ապա առ վաղիկ ձեկ դրամ տուան եւ քաջայն
դրամ քաւն յիւրայ խաւեն եւ ի վերայ կաթին
լիք, որ յեկմէ Եփի, հայնք որ ամեն քաջայնն
հատարն եւ վաղիկ լինի ընդ մնայ, եւ յամեն
թարմով յաւանցին կաթեղն յայտ ձիթեղն: Եւ
թէ այնով լաւալէ, ու առաւուսն որ տեսալ լինան
ու ցաւն խոտն է, զու առ Կապարն արցան կեն
դրամ, եւ յայտ վաղիկ ձիթեղն հնից դրամ, եւ
յիւրայ խաւեն յամեն որ չալ փ, եւ քաւանով
յաւանն կաթեղն:

Բայց թէ ի հովաթ լինէ ցաւն ականան, նշանն
այն է որ ականանք շալէ, եւ յերեսն կենայ
կարմուր լինան ու ի յերակն արու լինան, եւ
յորժամ հողմն երկր յիւր նա զժամ թփկնայ,
Կնից զայն արա: Առ օշինքն եւ քաւանցին եւ
իրեղուն է ի կնիկն: Կաւեն ի նեղելով փաթ

էն քերական լինի եւ առողջ, եւ ապա յամենայն ցեղ հիւանդութիւնէ. եւ աւելորդ մտադր պիտի. եւ մօտ ի յօրէն լինի ծնած, եւ իւր կամքն խաղիտակ եւ հաւատարմ լինի. երբ ի վերայ ընկնայ կաթեցնես, լինի ի նոր որ վաթիկ, եւ ոչ թանձր որ չիսփռի. եւ զայմանէ վերնալէկ խտով՝ որ դայար լինի, եւ հովանին քանդելով, որպէս հազար եւ դգիկ տերեւ եւ ճիւղիւլայ խտնած ընդ դայար զինն, եւ այլ պղշաղաթի կովթ (յօր. 1-ի). եւ գարի լուսնած ցամաքեցուր եւ ապա կերցուր. Ապա առ իւր կամենն, ի յառաջ որ տուր կես լիար, եւ հետեւ յաւելցուր ի կամքն ըստ սեփոյն հիւանդին, եւ տուր զայդ ի յար. մինչեւ լուծանի եւ ոչ կապի. Եւ ետեւ այն կերակուր տուր թաթկէ եւ մաշ եւ վիտան որ է ծմել, զգաւն եւ հազար, զամենն նշի ձիթով տուր. եւ խմելով մեզ նման ջուր տուր. եւ ապա հետ կերակրին օսակա ժամ անց, եւ յաւաքան նստի որ շուրջ քաղցր եւ յիստակ լինի եւ եղի, եւ եփած լինի ի յինքն մանուշակ եւ դգիկ տերեւ եւ հազար տերեւ եւ խաղիտակ գարի փերկած. եւ երբ եղան յաւաքանն, օտանէ զմարմինն լիւր. Գարի ձիթով եւ մանուշակի ձիթով եւ քաղցր դգիկ ձիթով:

Հաւաք ըրերայ օրինակներն ամեն կարգացող ինքնին կը տեսնէ թէ բժշկարանացս ո՞նք ու լեզուն՝ ըստ մասին իրօք աւելի օսական եւ քան այլ ամենայն օսական գրութեան՝ զոր մինչեւ ցարդ մեր հետազոտութեանց ենթարկած ենք, եւ ըստ մասին՝ բազմեք առաւել օսականի կերպարանք ունի, մանաւանդ գրութեան կողմանէ:

Իրական օսականութիւնը պատճառելու զգալիութեամբ են այն պարագայք, որոց համար Հետազոտութեանց սկիզբներն (3 եւ 5) ըսած ենք թէ ամեն գրութեան լեզուն ու ոճայն վրայ ազդեցութիւն կ'ընեն. Արդեամբք իսկ նայն տեղերն յիշատակեալ պարագայից՝ էթէ ոչ ամենն՝ գտնեալ մեծ մասն ազդեցութիւն ունեցած է բժշկարանացս առաւել օսականութեան վրայ: Յայտնապէս կը տեսնուի թէ տրեւան եւ անձնական հանգամանք գործին, — գրաւոր լեզուի համարեան նուազութիւնն, — գրութեան ընթերցողաց, թերեւս նաեւ ժողովրդեան ստորին շրջանց, դժբախտ ընելու դիտումն, եւ ստեղծ նման պարագայք մեծապէս օգնած են գրողս լեզուն հեղձհետ առաւել քան զառաւել օսականացընելու:

Բայց նայն օսականութիւնն՝ ի վեր քան զամենայն յաւաք եկած կը կարծենք նիւթէն որով կը զգալին: Բժշկարանաց առաւելագոյն կը խօսին դեղեր զուգելու կամ կապելու (դեղագործութեան) վրայ: Արդ՝ նայն դեղաց պատրաստութեան, եւ շատ անգամ անոց (մանաւորաբար արտաքուստ գործածուելու դեղաց) կիրարկուին վրայ գրելու առթիւ՝ հարկ եղած է այնպիսի գործողութեան:

Նօր եւ ի թանձր, եւ զայն էն զարմանէ դայար ետաւով եւ հովանին քանդելով, զէտ հազար եւ դգիկ տերեւ, եւ այլ պարիսի, եւ զգարին լուսնած քաղցր ջրով, եւ ցաղցր եւ տուր օտաւելով. եւ ապա առ ի յար իշուտ կամենէ զքամ ճիւղ. օտաւել որ խմէ եւ երբ սաքընի ի ստամաքան կամին, զուսպա տուր կերակուր ի հով քանդելով եւ յուտեղեցն, զէզ թախիթ եւ մաշ եւ օպանախ եւ ծիւղի եւ հազար, զամենն նշի ձիթով եւ հետ ջուր, եւ հետ կերակրի օսակա ժաման, նստալէկանցն ի դայարին, եւ ծփէ զմարմինն եղի ջրով. որ լինի յիստակ ջուրու քաղցր, ու եփած լինի յայն ջուրն անուշաքաւ մանուշակ, եւ հարի տերեւ, ու սպիտակ գարի կեղեւած եւ երբ հանուի ջրէն՝ մարէ զմարմինն անուշիկ ձիթով եւ քաղցր դգիկ ձիթով:

Դգիկ ձիթով:

Թիւններ մանրամասն ի մէջ բերել, որ բուրդովն անային — անտեսական են, եւ որոց համար ամեն օսականի բարբառաց մէջ առձեռնադարաւտ կան ընտանեկան եւ ժողովրդական բառեր եւ առաւել թիւններ. իսկ գրաւոր լեզուայ մէջ հասարակօրէն գփուարին է անոց նոյնոյնան կամ համապատասխանող բացառութիւններ գտնել. Այսպէս է առանձին մօր գրաւոր լեզուին մէջ, որոց կենդանութեան եւ ծաղկեալ ժամանակն՝ ոչ դր ի մասեւնազարց, — որպիսի անոց ցմզ հասած գրութեաներն կարող են դառաւապան առնել, — առիթ ունեցած է այնպիսի տնային գործառնութեանց վրայ այնչափ մանրամասնութեամբ գրելու: Ուստի բժշկարանաց թարգմանիչ կամ խմբագիրք բնականապէս ստիպեալ էին ի կիր արկանել զայն զոր ի ձեռնն ունէին, եւ չէին կարող խորել ի մէջ գրաւորին եւ օսականիին, բարձրագունին եւ ստորագունին:

Այս եւ ըստ մեզ պատճառք առաւել օսականութեան բժշկարանաց՝ քան զնախընթաց օսականաց գրութեան — իսկ այն՝ որ անոց աւելի օսականութեան կերպարանք իւր տայ՝ քան զոր իրօք եւ արդեամբք են, կարող ենք համարակ հաստատել՝ թէ է այն խոսքն ապագութիւն զիջմանց, սղմանց, ամփոփմանց՝ թէ է ի բառս եւ թէ է կազմակերպութեան, որ ընդ բովանդակ գրութիւնն սխալեալ են: Արդեաւ այս օսականութեան լեզուն մեծապէս անհաճող կը հնչեն եւ շատ ստորին գաղափար կա տան բժշկարանաց լեզուն վրայ, այնու մանաւանդ, որ ոչ միայն չեն գտնուիր հնագոյն գրութեանց մէջ, այլ նաեւ ըստ մասին եւ ոչ իսկ յետագունաց մէջ՝ գէթ այնչափ յաճախութեամբ: Սակայն կարծենք որ այս՝ էթէ ներեալ է աւելի՝ արդարեւ թերութիւն գրութեանն չի փաստեր իւր ներքին առաւելութեանցն. որովհետեւ էթէ իրենց հնագոյն եւ ուղղադիմ ձեւացն դարձեցնելու նոյն զեղմունքն... որ անաւոր են առ հնագոյն օսականագիրս, կ'ունենանք բառական ընտիր եւ վայելելու իսկ գրութեան, յորում հազիւ կը մնան այնպիսի օսականի բառք եւ կազմակերպութիւնք, որ այնչափ յաճախեալ չեն յայլ հին օսակորէն գիրս:

Հատապէս կը փայլենք բնելով թէ նաեւ ի մասին լեզուի պատշաճ եւ զհնազան բժշկարանաց գտնել ի կարգի զլիւսուր գրութեանց օսականի մաստնագրութեան: Վասն զի թնոյ օսակորէն յատուկ՝ բայց զլարաբի հետեւողութեամբ կազմեալ դեղեցիկ ասացականներն, թող ընտանեկան վայելելու բացառութիւններ, որք գրեթէ ամեն կողմ ի կիր արկելու են, — ունին յաճախութեամբ իսկ այնպիսի տնային — անտեսական բառք, այնչափ ազգային հին ասութեանց կերպեր, որ անոց մեծ մասն ի զուր կը խորի մարդ յայլ օսակորէն գիրս: Այս առաւելութեանց նայելով, ի հարկն անտես առնել պէ՛տք է լրջայ նախընթաց եւ ժամանակակից գրութեաներէն աւելի օսականութեան, որ ի նստին կը դիտուի:

(Ըրբունութիւն)

Զ. Դ. Ս.